

POLJA

GODINA I BROJ 6
DECEMBAR
1935
NOVI SAD
Cena 20 dinara

MESEČNIK ZA KULTURU I UMETNOST

Za istinu

O TRIBINI MLADIH

MIODRAG TODOROVIĆ

„Je li poziv žene nerotkinje,
ili majke da se zalaže za dete?“

M. NASTASIJEVIĆ

Nastala kao krajni rezultat vatre koju je potpirila jedna ambiciozna ličnost. Tribina mladih u Novom Sadu je već duboko zašla u drugu godinu rada. Govoriti danas o njenim rezultatima znači govoriti o primeru Novog Sada, primeru o kome se u drugim gradovima vrlo malo zna. Izrazi očitog oduševljenja primećeni u onih koji su se, zahvaljujući ličnom kontaktu, upoznali sa radom Tribine, najbolje svedoče koliko je ideja da se omladini ne govori više ex katedra originalna i kao takva i simpatična. Omogućavanjem živog kontakta sa stvaraocima i delima i stvaranjem uslova za brzu međusobnu razmenu mišljenja o izvesnim problemima, Tribina mladih se relativno brzo afirmisala kao značajni činilac u društvenom životu savremene omladine.

Na sve strane može se danas čuti da je kultura u krizi. Ima u toj sumnji istine. Nagli razvoj tehnike kao da je i umetnost. Televizija i loši filmovi ugrožavaju na Zapadu pravu kulturu, a i kod nas još nije prečišćeno šta je prava, a šta kvazikultura. Knjiga se sve ređe čita (a toliko dobrih pisaca danas?); pozorišne dvorane se iz dana u dan sve više prazne, iako pozorišna umetnost, kod nas, ima solidne tradicije. (Dodamo li ovome još činjenicu da gotovo sva veća pozorišta u zemlji danas imaju uglavnom probran repertoar, onda situacija u koju je pozorišna umetnost zapala može zbilja da bude zabrinjavajuća.)

(Nastavak na devetoj strani)

BORISLAV MIHAJLOVIĆ

Decenija naše književnosti

Možda će vam se, i sa puno prava, ovo moje predavanje učiniti pomalo ambicioznim, utoliko pre, kad uzmete u obzir koliko bi vremena bilo potrebno da se u stegnutim vremenskim okolnostima jednog popularnog predavanja iznese tako živi organizam, bogat i bujan kao što je to poslednja decenija koju je naša literatura u svom razvoju ispisala. Srećnom, cilj moga predavanja je mnogo manje ambiciozan nego njegov naslov. Želim, koliko mi to snage dopuštaju, da pred Vas iznesem drugi trenutak poslednje decenije naše literature, da evociram uspomene na ličnosti stvaralaca koji su je pisali, da spomenem njihova glavna dela i glavne karakteristike te epohe.

Jedna prethodna napomena. Ako Vam se slika ove decenije u mom predavanju učini iskrivljenom ili netačnom — krivica je svakako do mojih ličnih pogrešnih literarnih pogleda. Ako vam se učini nepotpunom, onda je to posledica kratkoće vremena. Ako vam se učini neubedljivom — uzrok je tome moja nemogućnost pred veštinom govorenja.

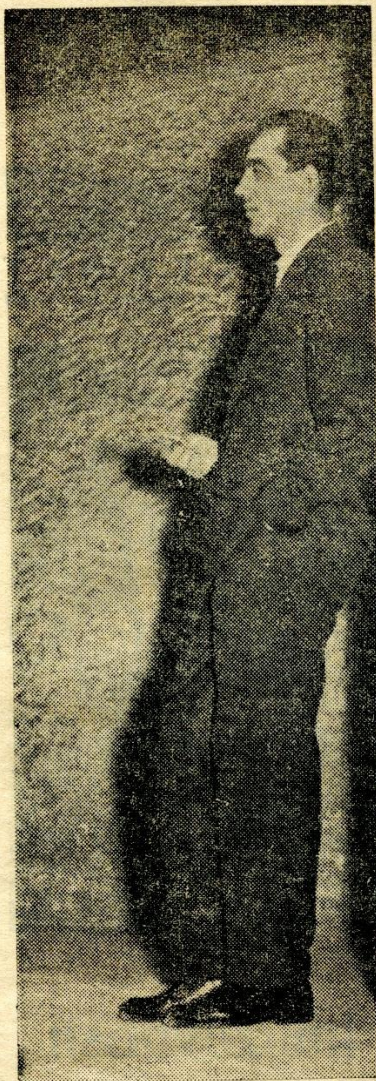
Jedna literarna decenija! — Ima ih u životu svake literature, koje su bile presudne, ima ih koje su literarno

beznačajne, ima ih kroz koje se prolazilo bez većih potresa, a ostavile su za sobom napisana velika i značajna dela. A dešavalo se, i dešavaće se, da vrlo značajni istorijski periodi ne daju paralelno velika dela u književnosti. Dovolite mi, toliko često upotrebljavano poredjenje sa periodom Francuske revolucije, koja svakako dolazi ako je ista presudno u presudne periode, pa ipak nije dala u literaturi gotovo ništa. Ima decenija kada se ti istorijski i literarni momenti poklapaju i podudaraju.

Deceniju o kojoj treba da govorim, ako bih morao da je karakterišem najkraće, jednom jedinom apozicijom, nazvao bih decenijom promena. I nije nimalo čudnovato što je tako bilo.

Dolazili su sa svih strana, dolazili su još ogaravljeni barutom bitke, dolazili su iz surove okupacije, dolazili su mladi i stari, uzbudjeni i neuzbudjeni, dolazili su gotovi, formirani pisci početnici, dolazili su u jednom burnom vremenu, u jednom promenljivom vremenu, u jednom vremenu koje je bilo vreme revolucije. Nosili su svi sobom

(Nastavak na drugoj strani)

Gledaš je na raskrscima

Gledaš je na raskrscima u sebi

Na svim raskrscima što te rastržu

Opet je prozirna devojčica

Igra se punim mesecom

Trči za belom loptom

Trči odjednom u svima pravcima

Sa svih strana bregovi se ruše u tebi

Dovikuješ bregovima da stanu

Dovikuješ njoj da se vrati

Uzalud bez glasa vičeš

(Odlomak)

Vasko POPA

(Nastavak sa prve strane)

svoje želje, svoj emotivni prtljag i ostajali su iza njih stari tragovi njihovog koračanja. Nije čudnovato, što je po svim zakonima logike bilo očekivati da će to prvo vreme posle rata u našoj književnosti biti vreme različitih glasova i da će biti svega sem jedinstvenosti. Život je tako hteo i stoga je nemoguće danas o tome govoriti kao o jedinstvenoj celini.

Tih deset godina naše književnosti prelomile su se, prelomio ih je život na dva dela. Ne toliko oštro ograničena trenutkom vremena koliko osnovnim literarnim, umetničkim, društvenim, pa ako hoćete, i filozofskim postavkama. Prvih pet godina te literature, jeste period koji se naziva socialistički realizam. Vi znate da je naša književnost toga vremena, tih trenutaka, tih godina imala već stvoren, kanoniziran i patentiziran uzor — sovjetsku književnost, ukalupljenu, učaurenu literaturu koja nije bila ni velika, ni značajna. Naši pisci poverovali su, ili su se činili da su poverovali tom velikom mitu o socialističkom realizmu. Docije, kad je nastao period ispravljanja krivih puteva, jedan od naših pisaca nazvao je to vreme terminom „ljubavne podlosti“. Pisci su bili svesni da vrše nasilje nad sobom, oni su i činili to, ali iz ljubavi prema revoluciji. Kada govorimo o tom socialističkom realizmu, onda nije bilo nevolja ni u jednom, ni u drugom njegovom delu, ni u socializmu ni u realizmu. Nevolja je što je od dva dobra termina napravljen jedan loš! Metod pisanja sastojao se u tome da treba prikazati našu, njihovu ili bilo čiju stvarnost na način koji nije stvaran. Lakiranje. To je ustvari taj književni metod — prikazivati stvari ne onakvim kakve one jesu, ni kakve bi mogle da budu, već da jesu onakve kakve bi trebalo da budu. Taj period, ja to tvrdim, u našoj literaturi nije dao ni jedno jedino književno delo od vrednosti.

Kažem, da je taj period bio period jedne probe, jedne zablude i sreća je naša i korist što je to bilo tako, jer ništa nije tako privlačno kao zabluda koju nismo još nijednom probali.

1948 godina donela je jedan od prelomnih momenata u životu našeg naroda. Došao je sukob sa Informbiroom, trenutak koji je, kao i svaki seizmograf (a literaturi to ime često pristaje), naša književnost zabeležila i počela da se odvaja (što nije išlo brzo i lako) stalno, uporno i potpuno tako da se od 1948 do 1950 godine otkravljuje naša književnost od jednostavnog uzora, od nategnutih tema, od lakirane literature. Počelo je ono što se može nazvati slobodnom, istraživačkom plodivom po širokom moru književnosti i došlo je do onoga što je bilo neminovno — do širokog otvaranja prozora na sve strane sveta.

Dovoljicu sebi jednu malu digresiju da bih vam iz sadašnjih trenutaka učinio bližim to vreme otkravlivanja. Kažem namerno „otkravlivanje“ jer je to termin koji je lansirao Ilija Erenburg „ofepel“. To znači otprilike otkravlivanje, otapanje, topljenje što Francuzi kažu „degel“. Upotrebljavam namerno taj termin jer je postao popularan u svetu za proces koji se sada dešava u

književnosti socialističkog realizma. Danas vidimo prvi put kod sovjetskih pisaca, posle dugo vremena, da je došlo do izvesnog pomeranja mišljenja, što je vrlo daleko, doduše, od toga da liči na stvarnu diskusiju. Sukob izmedju Ilje Erenburga i Simonova naprimer, i čitav tok diskusija oko Erenburgovog romana pokazuje nam koliko smo mi daleko otišli od tog procesa koji je i kod nas tekao pre nekoliko godina. Danas je nova tema u sovjetskoj literaturi — ljubav. I dosada su se naravno žene udavale i muškarci se ženili, ali je o samoj ljubavi bilo vrlo malo reči i moglo se govoriti o njoj samo kao o elementu rada. Ove godine je najdiskutovaniji ruski roman od pisca Ljvove „Jelena“. Nisam imao u rukama taj roman, ali sam čitao neke strane prikaze. Jedna mlada žena, vrlo pametna, vrlo vredna i vrlo naučnica (primetili ste sigurno da ta književnost posebno mnogo voli naučnice, umetnice, itd.) ima muža i na užas i strahotu morala, lažno puritanskog morala, ima i ljubavnika. Nadvladala je strast prema ljubavniku i vratila se mužu. (Uzgred budi rečeno već je odavno napisana „Ana Karenjina“). Taj roman doveo je do velikih potresa. Organ Komsomola je objavio ubistveni napad na pisca jer širi nemoral. To nije čudnovato, taj napad, već je čudnovato što je pisac naišao na zaštitu i odbranu kod nekih listova i kritičara.

Čak je i u Rumuniji počela izvesna kritika socialističkog realizma. (Sve ovo iznosim samo zato da možete bolje uporediti koliko smo mi odmakli danas kad nam ove stvari izgledaju toliko naivne). Jedan rumunski list pisao je nedavno o pozitivnom junaku rumunskog socialističkog realizma ironično: „On ima prodorne, žive i svetle oči, snažan je i robustas, ima herkul-ska ramena. I nevin je bio sve do svoje ženidbe... uzeo je tada nevinu ženu i njegovu deca biće takodje vrlo nevin...“ Mi smo, kažem, srećom, već odavno daleko odmakli.

Ako ostavimo za jedan trenutak po strani okolnost da se poslednja decenija naše književnosti ne može gledati kao celina već se mora gledati iz uslovljenosti ta dva perioda, onda možemo da razgovaramo o onome u toj književnosti što je prava vrednost i onda će nam, tako gledano, osnovna situacija izgledati ovako:

Osnovni smer, presudan u naše vreme u našoj književnosti je vrlo humanistički princip. Mi nemamo ni jednog pisca sa one druge strane, sa strane „zla“ a takvih pisaca je svetska literatura imala. Naša književnost ima izrazito humanistički smer u bukvalnom smislu reči.

Druga karakteristika ove decenije, koju smo prošli, jeste vrlo veliki broj književnih imena. Mislim da imamo ljudi koji se literaturom kao prvenstvenim zanimanjem bave više nego ikada što, nažalost, ne koincidira sa podjednako velikim brojem stvaralaca. Istovremeno imamo vrlo jak i nametljiv sukob koncepcija. Valjda nema nijedne književnosti u svetu u kojoj se taj takozvani sukob modernizam — konzervativizam rasplamsao kao kod nas. U Istočnoj Evropi je svaki stav

(Nastavak na trećoj strani)

(Nastavak sa druge strane)

zauzet unapred pa se pitanje i ne postavlja, u ostalim zemljama je taj sukob prevaziđen. Nema ni vremena pa, prema tome, ni mogućnosti da raspredam nadugačko i naširoko o tom sukobu modernizam — konzervativizam. Registrujem samo njegovo nametljivo, evidentno, vidljivo prisustvo.

To su najvažnija, da ih tako nazovem, „prisustva“ u protekloj deceniji naše književnosti, koja stižem da plemenim. Sem ovih prisustava ima i nekoliko odsustava. Kod nas postoji, pre svega, apsolutno odsustvo savremene teme. I vi i ja shvatamo da se može govoriti i pisati o savremenim problemima iz ovoga vremena i na neku istorisku temu, na neku vanprostornu i vanvremensku temu, ali se ne može običi činjenica da mi nemamo značajnijih dela pisanih na savremenu, našu, domaću temu. U tom pogledu smo mi jedini u Evropi. Literatura zemalja Istoka, istočnog bloka, obradjuje savremene teme na način o kome smo već govorili. Na Zapadu, procenat romana koji govore o savremenim temama prelazi bar polovinu. Samo kod nas postoji neko uzdržavajne jedna idiosinkrazija pisaca prema savremenoj temi. Uzroci su tu mnogobrojni. Ali je to delom i navika koja vuče korene iz perioda socijalističkog realizma kada su za najmanje smelosti pisci proglašavani skretačima, neprijateljima, itd. Budućnost koja će strogim očima sudije suditi ovoj deceniji, moraće zabeležiti i frapantno odsustvo savremene teme.

Pod ruku sa ovim ide i odsustvo satire kao vrste literarnog rada. Ja ne govorim, naravno, o malom, jeftinom humoru humorističkih listova.

Postoji i jedno odsustvo koje je stalno prisutno u našoj literaturi, a to je odsustvo drame. Gotovo da poverujem posmatrajući našu jugoslovensku literaturu da smo mi dramski nedarovit narod. Jedna literatura u kojoj je najveći inekst koji je stvoren bila epika, književnost puna velikih lirskih imena — gotovo da u opšte nema svoju dramu. Naša savremena književnost nije dala ni jednu jedinu dramu od veće vrednosti. Izvesnu pažnju privlači Matković sa dramom „Na kraju puta“ ali ona živi od mnogo stranih i domaćih uzora: Krleža, Pirandella i Salakrua.

Govorili smo o nekoliko prisustva i nekoliko odsustva u našoj savremenoj književnosti. Da pogađamo za jedan trenutak kako izgledaju i ko su ljudi koji stvaraju književnost. Za potrebe jednog izlaganja čovek je uvek prisiljen da postavlja klasifikacije pa ću i ja tako naše pisce podeliti na generacije. Na tri generacije, s tim da ono što određuje pripadnost pojedinoj generaciji nije samo krštenica.

Prva generacija je ona koja je bila ostvarena, formirana, koja je dobila presudnu, ustaljenu fizionomiju pre rata i revolucije; druga generacija pisaca koju je rat zatekao u formiranju a treća, generacija pisaca koji će sutra biti naša književnost i koji su to već danas — generacija mladih. Pisce je nemoguće deliti po kategorijama kao što se dele poljoprivredni ili stočni produkti, ali i njihove generacije imaju neke zajedničke crte. Činjenica je tužna

ali i realna onoliko koliko tužna, da je starija generacija, da su pisci te starije generacije mahom posle rata zatajili.

Jedno od najvećih imena naše literature — Miroslav Krleža bavi se Enciklopedijom. To je važan posao, značajan posao, ali kad govorimo o književnosti mi nemamo nijedan roman ni veći njegov tekst posle rata. Da li se ispisao? Ili ne objavljuje?

Veljko Petrović, pisac koji je svoju fizionomiju u osnovi dobio još pre onog Prvog rata, nastavio je danas da piše poeziju koja ima eksperimentalni značaj i pripovetku za koju se može reći da je nekad na izvorima toga talenta bila bujnija nego danas kad se bliži svom ušću.

Veliki hrvatski pesnik, koji nije više među živima, Tin Ujević nije posle rata ostavio poeziju koja bi bila ravnoj onoj pre rata.

I jedan izuzetak. Ivo Andrić, pisac koga su oni koji su mu u periodu između dva rata znali vrednost i domet uzimali kao pisca malih formi — ukoliko se one mogu meriti dužinom — dao je našoj književnosti tri romana. Dao je dva zaista velika romana („Na Drini ćuprija“ i „Travnička hronika“) i treći, koji se vrlo brzo zaboravlja i koji je već zaboravljen („Gospodjica“). Kad je Ivo Andrić pokušao da pridje bliže savremenoj temi, pretrpeo je neuspeh. „Zeko“ zato neće predstavljati neku značajniju tačku u njegovim delima. Kad se ponovo vratio svom svetu, a to znači polustvarnoj, poluizmišljenoj Bosni („Prokleta avlija“) tada je najveći i najmladji u našoj književnosti.

Hoću da pomenem i jednu posebnu grupu pisaca. Mislim na grupu bivših nadrealista. Tu je svakako najbliži i po godinama, i po reči, Oskara Davića, Pisac pre rata jedne zbirke pesama, jedne nadrealističke male zbirke („Anatomija“) i pesama o „Hani“, tek posle rata doživeo je potpun razvoj i rascvat. Ne može se govoriti o savremenoj istoriji naše književnosti, a da se ne zauzme stav prema njegovom imenu.

S druge strane jedan fini, suptilni pesnik, nadrealista, Milan Dedinač sem zbirke zarobljeničkih pesama, gotovo se i ne čuje u književnosti.

Aleksandar Vučo uvek, mnogopisac i lakopisac, nastavio je tradiciju brzog, lakog stvaranja.

Zatim jedan pesnik koji se zapravo ponovo rodio posle rata. Dušan Matić napisao je posle rata nekoliko pesama a „More“ spada u najbolja njegova pesnička ostvarenja.

Marko Ristić bavi se posle rata eks-humacijom svoje literature tj. štampa svoja predratna dela.

Tako je, eto, vrlo raznolika sudbina bivše grupe nadrealista.

Ako se sme i može generalisati, ja bih rekao da Beograd ima danas bolju poeziju, Zagreb bolju prozu.

Evo jedne grupe hrvatskih proznih pisaca koji pripadaju srednjoj generaciji — Ranko Marinković, Petar Segedin, Vjekoslav Kaleb, Novak Simić i mladiji: Mirko Božić i Vladan Desnica. Na prvi pogled otkriva se jedna bizarna činjenica. Koliko je meni poznato oni su svi, osim Simića, Dalmatinci. Hrvatska proza koja se razvijala pod Matoševim uticajem i dostigla vrhunac u Krleži, kao da se oslobadja teškog pritiska i uticaja drugoga. Ako bi njenu glavnu crtu tražili, videli bi vidljivu sklonost ka naturalizmu, a sada vidimo sve veću težnju ka slikanju atmosfere, sklonost ka rafinmanu. Ali van ovih opštih crta, svi ovi pisci su individue za sebe i još mnogo će kod nas biti reči o Marinkoviću, Desnici, Božiću, piscu čiji je drugi roman ovih dana izašao iz štampe.

Moram da pomenem još jednog iz ove generacije, jednog koji je možda najpopularniji, najčitaniji danas, a to je naravno, Branko Ćopić. On dolazi u Beograd kao mlad student siromašan iz Podgrmeča i vrlo mnogo piše i štampa svoje pripovetke u „Politici“, a zatim tri zbirke pripovedaka vrlo uspešnih, svežih, sa jednim neodoljivim šarmom, sa jednim rafiniranim pogledom na svet — da se odjednom u toku revolucije, valjda u dodiru sa masama pretvori u pisca popularnog, narodnog pisca široke publike. Branko Ćopić je prodornost kod publike platio teškom cenom. Značajan je i vrlo potreban posao širiti knjigu i stvarati čitalačku publiku. S te strane je kod nas posle rata Ćopić najznačajniji. Ali njegova literatura nije više ono što je bila u njegovim prvim koračanjima. On vrlo često zlopotrebljava izražajnost darovitog humoriste, vrlo često ide u laki efekat. Navodim sve ovo o njemu kao primer zato da demonstriram kako je

(Nastavak na četvrtoj strani)

ponekad, nužno i normalno jedan istorijski događaj izmenio pravac i sudbinu jednog pisca, pisca za koga se očekivalo da postane kao neka vrsta našeg Čehova.

U srednjoj generaciji postoji jedna grupa kritičara i esejista koja čini poznato sazvežđe Bogdanović—Gligorić, zatim jedna potpuno usamljena zvezda Mladen Leskovac i jedan drugi, isto tako poznati, tandem Finci-Bihalji.

Milan Bogdanović, čovek koji je nekad nepogrešivim instinktom osetio svaku veliku knjigu i pisca, koji je uvek u pravo vreme, iz prvog čitanja znao šta je vredno, a šta ne (treba se setiti njegovih prvih kritika o Crnjanjskom, Desanki Maksimović, o Andriću i drugima) Bogdanović danas, mada malo piše, nema više svoju najbolju osobinu razaznavanja šta je šta. Zato će on ostati samo najznačajniji kritičar između dva rata.

Velibor Gligorić postao je profesor Univerziteta i već samo sobom mnogo govori (Napominjem da su to moja gledišta. Uostalom ne vidim čija druga bih i mogao da izlažem). Gligorić je ušao u literaturu kao veliki borac raspaljene duše koje juriša na ljude, koji put na prave ljude, koji put na vetrenjače — posle rata mu je glavna i osnovna karakteristika: mirni, strpljivi, studiozni i ne uvek inventivni rad na književnosti.

Drugu sudbinu imao je Mladen Leskovac. Počeo je kao pesnik a završio, što je malo neobično, kao istoričar književnosti. Kao što je sa malim brojem odmah velikih pesama bio pesnik, isto tako je i kao istoričar književnosti jedno od najznačajnijih imena naše istorije literature.

Dva vredna kulturna radnika, dva u tom smislu vrlo značajna radnika, Eli Finci i Oto Bihalji-Merin nisu pisci koji svojim literarnim rukopisima kreiraju. Bihalji je svakako značajan kao pisac i to u prvom redu kao pisac izvanredne reportaže o Španiji, jedne od najuspešnijih reportaža o Španiji (a reportaža o Španiji ima u izobilju u svetu), koji je uz to dobar poznavalac likovne umetnosti (naročito nemačke), radi mnogo, ali njegovo čisto književna dela „Dovidjenja u oktobru“ ili „Ljavnica“ nemaju velike vrednosti.

Eli Finci se sve više i sve uspešnije razvija u pozorišnog kritičara.

Dolazi, za mene najmilija tema za koju, nažalost, neću imati dovoljno

vremena, mladi pisci. U mladoj generaciji, mojoj generaciji, dolaze na prvom mestu dva imena oko kojih je bilo dosta galame: Miodrag Pavlović i Vasko Popa. Ne postoje dva različita pisca. Pavlović je pronicljiv, hladno pametan, pod jakim stvaralačkim uticajem anglosaksonske poezije. Popa je postao pesnik doteranih, staloženih, perfektnih, konciznih pesama. Jedan sasvim daleko od folkloru i svega što nije misao, drugi traži izvore našeg starog folkloru, poslovice, zagonetki, kletvi. Ta dva čoveka, od kojih je svaki nešto posebno, u prvom redu su značajni što su oni bili ti koji su našu poeziju izveli iz krize u kojoj ona nije radila ništa drugo sem pravila onu krutu, ukalupljenu „aktuelnu“ nazovi poeziju, onu poeziju takozvanu parolašku ili prugašku, koja nije bila loša zato što je imala te teme koje je imala, nego zato što je bila takva kakva je bila. Majakovski je jednom od toga napravio poeziju, ali mi nismo imali svoga Majakovskog.

Sem njih, mlada generacija dala je još pesnika. Ne mogu da govorim o svima ovima ali moram da spomenem talenat i istančanost Stevana Raičkovića, i isto tako nimalo istančano ime Branka V. Radičevića. Ne privlače manje pažnje Vesna Parun i Jure Kaštelan;

Jedna posebna grupa pisaca pesnika-boema je ona koja je platila ceh. Možda nismo imali i nećemo imati versifikatorski talenat kao što je bio versifikatorski talenat Slobodana Markovića. Ali on je već izdao desetak zbirki pesama, bez krupnijih koraka razvoja. Slavko Vukosavljević je imao lirski dar koji je uspavan i zamro kad se docnije zagnjurio potpuno u Crnjan-skog.

Na polju proze značajno je pomenuti Mihajla Lalića čiji je prvi roman „Svadba“ bilo prvo ozbiljnije prozno delo u našoj književnosti posle rata. Pisac Crnogorac, što kao literarni podatak nije beznačajno, robustan, sa snažnim jezikom i darom za epsku dinamiku, napisao je tu knjigu u koju smo se svi bili zaljubili jer je bila prva u našoj posleratnoj literaturi. Njegovo „Zlo proleće“ bilo je put u liriku.

O Dobrici Ćosiću nadam se da nema potrebe da govorim na jednom skupu slušalaca književnog predavanja jer je sigurno dovoljno poznat.

Pojavljuje se i najnovija, najmladja generacija. Ona generacija koja već

više nije i o kojoj ja moram, nažalost, da govorim sa neprijatne pozicije starijeg. Još je rano da se o njoj govori pojedinačno, ali ima nešto što već svedoči da je to jedna nova generacija. Nema boljeg svedoka za to nego što je nesporazum sa generacijom koja joj je prethodila. Oseća se nekako da se ne razumemo, da imamo druge muke i puteve razvitka. Nadam se da ću o toj generaciji imati prilike i vremena da govorim uskoro.

Ono bez čega jedna slika naše savremene književnosti ne bi bila potpuna to su časopisi. Časopisi koje kod nas gotovo danas više niko i ne čita. Pa ipak, uzimimo samo naprimer „Književne novine“, njihovu istoriju i sudbinu i imaćemo potpuno fiksiranu istoriju ove književne decenije. Čak ako samo pratite imena urednika lista videćete koje su bile osnovne vladajuće koncepcije i u književnosti i u časopisu. Načičete na epohu parolaštva kada „Književne novine“ nisu bile ništa drugo nego „Literaturnaja gazeta“, docnije su prelazile iz ruke u ruku i postale su one zelene konzervativne „Književne novine“ zatim male, modernističke, itd.

Ima časopisa koji su prošle kroz sve te okrsaje, a kojima je na čelu sedi starac „Letopis“, koji već i zbog imena i tradicije smatra da treba da drži srednju liniju. Dalje imamo časopisa koji su nastajali i prestajali potpuno bez boje i traga kao na pr. „Brazda“ i drugi časopisi po republičkim centrima.

Najzad, imamo i časopise sa utvrđenim fizionomijama pa bilo da je to kod njih samo maska ili su stvarni borci za određene koncepcije. To su tri beogradska časopisa: „Savremenik“, „Delo“ i „Književnost“ od kojih svaki ima svoju liniju.

„Delo“ okuplja ono što bi se moglo nazvati levicom modernih strujanja. Oko „Savremenika“ su ljudi koji smatraju da literatura treba da teče mirnim, uravnoteženim tokovima. „Književnost“, pošto je dugo bilo omnibus, pretvorila se u arbitra i sudiju. Tako je istorija časopisa pomalo i istorija jedne decenije o kojoj ću vrlo brzo prestati da govorim i zamaram dalje Vašu pažnju.

Samo još nekoliko zaključaka. Sta je to što je u ovoj našoj sadašnjoj književnosti zabluda? Pogledajte koju hoćete epohu i Vi ćete videti u njoj pored svega ostalog, ključnu zabludu koja Vam se čini nepotrebnom. Kad vidimo period između dva rata, vidimo jedan period osnovnih presudnih, velikih, kosmičkih nastranosti. Tako se mnogo pisalo o kosmosu, o zvezdama. Zablude su često gluposti epohe. Ali, recimo, racionalizam karakteriše jedno takvo mahito poverenje u razum da je to nesumnjivo zabluda. Ako pogledate, recimo, naturalizam učini Vam se da je bilo nemoguće imati toliko poverenja u prirodne nauke, u egzaktni metod kao književno sredstvo.

Sta je, dakle, zabluda ove naše epohe? Ne mogu da odgovorim na to pitanje, jer se i sam nalazim u njoj. Ali u prvoj polovini ove decenije to je svakako bila uverenost politike da literatura treba da joj služi i jedna ubeđenost literature da ona to može. A

(Nastavak na petoj strani)

(Nastavak sa četvrte strane)

u drugoj polovini jedan isforsiran sukob oko formalnih pitanja književnosti. Mi smo danas svedoci da nam čitaoci, naročito mladi čitaoci, odbacuju svako delo koje nije napisano modernistički ako su oni modernisti ili realistički ako su realisti. Jedna nevolja jednostranosti, jedna isključivost koju su nažalost potpomogli i kritičari i sami pisci.

No, bez obzira na sve nevolje, ova decenija nesumnjivo spada u plodnije, značajnije i trajnije epohe naše literature. Mislim, i ovim hoću da završim, da će, kada se jednog dana bude pisala istorija naše literature ovih dana, istoričar biti prisiljen da kaže: U toj deceniji pisci su lutali mnogo, grešili često, ali su pred očima ipak uvek imali visoki zadatak: stvoriti književno delo kao svedočanstvo svoje epohe i kao dokaz da se postojalo, disalo, borilo, osećalo i mislilo.

DISKUSIJA

PETAR POPOVIĆ: Zašto niste uopšte spomenuli Vinavera, a on je napisao veliku zbirku pesama posle rata?

MILETA PAVLOV: Vi ste govorili o Zogovićevoj poemi. Što mislite o Zogoviću? Dobro bi bilo da progovorite nešto o „Čovekovom čoveku“ Oskara Davića.

MIODRAG TODOROVIĆ: Vi ste postavili javno pitanje: koja je zabluda naše decenije i rekli ste da o najmlađoj generaciji treba govoriti kasnije. Ja mislim da je i to zabluda naše decenije, jer niko nema hrabrosti da prizna da je najmlađja generacija dala domete koji prevazilaze generacije ispred njih. Vreme je da se i o najmlađoj generaciji kaže nešto. Mislim na Gordanu Todorović i Milovana Danajlića.

IVANKA RACKOV: Molim za vaše mišljenje o Dušanu Kostiću. On je dobio nagradu prošle godine, a i piše već desetak godina pa bi trebalo nešto reći.

ODGOVORI: Vrlo mi je krivo što se tiče Vinavera. Imam njegovo ime zabeleženo u konceptu i učinio sam stvarno propust. I jedan još veći — ništa nisam rekao ni o Isidori Sekulić. Ekonomisao sam vremenom pa sam morao mnoge stvari da izostavim i slučajno mi se potkrao i ovaj propust.

Vinaver je svakako značajniji u našoj književnosti kao ličnost nego kao stvaralac. Vinaver, čijom smrću smo više izgubili nego što smo imali, bio je perfektan animator, zanimljiv duh, ekskluzivna priroda, zanimljiv pesnik, izvanredan prevodilac. Njegova eseistika kreće se između genijalnosti i koještarije. Čovek je o kome će se dugo diskutovati. Njegova velika studija o Lazi Kostiću nije izašla iz štampe jer ima oko 1.000 stranica, kao ni njegova studija o jeziku koja je trebala da kruniš njegov rat protiv naših filologa. Mora se o tome govoriti kad se i ako se ta dela pojave.

Im nismo imali eseistu takvog ranga kao što je Isidora Sekulić. To je danas verovatno najkulturniji jugoslovenski literata, žena koja najviše zna. Ona, srećnom nije od onih eruditivnih znalaca koji znaju sve, samo ne znaju šta sa svojim znanjem da rade. Lucidan,

pomalo eklektičar, pisac koji danas piše svojim posebno, pomalo baroknim stilom koji je samo njen i njoj svojstven. Ona podjednako prati sva strujanja kod nas i u svetu što kod nas u književnosti nije obično. Kod nas obično ode čovek jednom u Pariz, usvoji poglede modernih strujanja i to postaje definitivno. Slabo se obaveštava o svemu što se posle toga događja, spreman je da kaže da ništa nije tako dobro danas kao što je u njegovo doba bilo. Ona nema tu osobinu. Ona je strastan asketski čitač. Ona je i kao znalac i kao pisac jedna od najzanimljivijih naših ličnosti.

Postavljeno je pitanje o jednoj Zogovićevoj poemi. Mislim da je reč o „Pesmi o biografiji druga Tita“. O njoj nisam mogao da govorim u ovom predavanju jer je delo pisano za vreme rata. Zogović je čovek koji kao pisac nije bio bez dara, a koji je kao kritičar bio vehementan. Ustvari, sama ta vehementnost nije smetala dok je bila njegova privatna stvar, ali kada su iza nje dolazile konzekvencije onda je bila strašna. Njegovo ime je postalo sinonim za izvestan pritisak na literaturu. Ja ne raspravljam o političkoj ličnosti Radovana Zogovića. Govorim o njemu kao piscu. On posle rata nije napravio gotovo ništa. Izdata je njegova velika zbirka eseja o svemu i svačemu. Pisao je o baletskim predstavama i o slikarstvu koje nije ni poznavao, ni razumeo. Ako nešto sačuva Zogovićevo ime i po dobru, onda će to biti „Pesma o bigorafiji druga Tita“ koja je imala i istorijsku ulogu u ratu i ciklus pesama o „Ali Binaku“.

Postavljeno mi je i pitanje o Davičovom „Čovekovom čoveku“. Poznat je istorijat događaja oko te zbirke. Ja sam u dva maha pisao o „Čovekovom čoveku“ i ne bih želeo da tome dodam, ni oduzmem nijednu jedinu reč.

Odbio sam da govorim iscrpno i detaljno na temu o najmlađoj generaciji pisaca prosto zato što postoji neopravdani uzus ali ipak uzus da se ne govori o onome što nije steklo izvestan maturitet. Nema pravo da kao predavač na popularnom javnom predavanju govorim o onome što tek počinje da niče, mada, ako je potrebno moje

lično mišljenje, napomenuću da sam ja bio član žirija koji je Gordani Todorović dodelio Brankovu nagradu za literaturu. I to je neko mišljenje. Samo jedno je — obećati, drugo — ispuniti, a treće — stvoriti. Gordana Todorović je obećala.

Dušan Kostić je izvanredno dobar čovek (U sali smeh). Nemojte se smejati jer to nije tako česta osobina. Poezijom se bavi već dugo vremena. Ja nisam ljubitelj te poezije i ne smatram da je toliko značajna da bih u jednom predavanju u kojem obuhvatam 20—30 imena, bio dužan da ga spomenem. On nije bez literarnih vrednosti. Naročito, naprimer njegova pesma „Sledjena tišina Vizitora“ u celini teško da imaju jedan finiji kvalitet. Potsetiću vas na jedan njegov sasvim kratak stih u kome on kaže:

„Ja nisam ni Krleža ni Davićo“ To je vrlo skromno, iskreno i vrlo istinito. To je moj odgovor na pitanje zašto ga nisam spomenuo.

JEDAN STUDENT: Sta mislite o Mirolavu Antiću, Antoniju Isakoviću i Dobrici Čosiću?

BORISLOV MIHAJLOVIĆ: Sa pitanjima se dugo može nastaviti, jer u Udruženju književnika ima oko 400 pisaca.

O Dobrici Čosiću sam pisao u nekoliko mahova i smatrao sam ga dovoljno poznatim da o njemu opširnije govorim. To je čovek koji je do 1941 godine, po sopstvenom priznanju, nije pročitao mnogo knjiga. Posle toga otišao je u rat, a ono vreme za srbijanske partizane nije bilo zgodno za školovanje, i posle toga došao je u Beograd i vrlo brzo, sa bistriinom kakvu mogu da pokažu samo Sumadinci, ušao u problemne umetnosti, jer ga je tome vuklo celinom njegovo nastrojstvo. Pojavio se, što je vrlo čudno, odmah sa celim romanom koji je postao najčitanija knjiga jer se pojavila u trenutku kada je naša literatura bila još uniformisana.

Drugi roman je izvestan napor za emancipaciju stila i promenu teme. Otišao je u prošlost i svoj stil izložio uticajima i naporima da se izmeni i uči-

(Nastavak sa pete strane)

ni interesantnijim. U mladoj našoj prozi pretstavlja jedno od najznačajnijih imena. Piše darovito, lako napreduje, mnogo radi.

Antonije Isaković se pojavio relativno kasno za svoje godine. „Veliku decu“ je štampao 1953 godine u svojoj tridesetoj godini. To je iz Narodnooslobodilačkog rata najbolja zbirka pripovedaka, vrlo ozbiljno se pretstavila kod naše kritike i publike i koji su je ocenili vrlo dobro. Posle toga je njegova aktivnost prestala i više se ne pojavljuje. Treba sačekati i videti da li će prvu metu domašiti, premašiti ili podbaciti.

Miroslav Antić, pesnik (ne znam ga u potpunosti, znam dve njegove zbirke) koji se pretstavio vrlo lepim smislom za stih, vrlo je brzo uleteo u vode jesenjinštine koja, nesumnjivo karakteriše njegove prve stihove, docnije čini napore na izadje iz tih voda, ali samo delimično ima uspeha u tome. Danas se on pretstavlja kao pesnik od mogućnosti kome će trebati još dosta znajna, rafinmana i rada da te svoje literarne mogućnosti iskoristi.

MIODRAG TODOROVIC: Recite nam još nešto o stvaranju Miodraga Bulatovića.

BORISLAV MIHAJLOVIĆ: To je pretstavanik najmladje generacije. Zaučudo je Crnogorac, ma da nema nikakvih dodirnih tačaka sa epskim ambijentnom za koji su inače svi Crnogorci vezani. Pisac za čiju sam literaturu smatrao u početku da je vrlo afektirana. Posle sam shvatio da je to nastrana ali spontana literatura. Pisac koji je ozbiljno darovit i piše sa jednom čudnom mešavinom, ako već moram da odredim kakvom, negde između Kafke i Foknera. Sa Foknerovom nastrojenošću ka strasnom i sa razvijenom Kafkinom naivnošću. Slika neki svet is podzemlja, svet koji nije egzistentan ma da je on uveren da ti i takvi ljudi postoje. Pomalo je sa one druge strane, sa strane zla. U svakom slučaju njegova prva zbirka koja uskoro izlazi, daće i prve punovažne sudove o njemu.

Tri pesme

Zemljom proniknuh nepozvan i netražen
i umešah se u dodir doline i šuma.
Jednom spalih oblak neopažen
i rastrgoh svoje ime prognano sa drumu.

Njive ne isplakaše žito za oračem.
Nije znala mati da ponoć treba sresti.
Ne podje niko da otkopa sa vikačem
bačen urlik u česti.

Kad sljeme nad kućom jesenje tiho bude
navešću bezrodan život da zagazi vodom.
Kamenim pljuskom salutiraću pozdrav za snažne ljude
pre no što izljudim mulj radoznalim mrtvačkim hodom.

Otsviraću najlepši nokturno u dva tri žilava takta
i povešću broj između žednih šarana i štuka.
Lokvanji će me čuvati procvetali iz moga lakta
i zalutale zubima zelenim butinom prognanog smuka.

I biće to varljiv svet phtijast od svetlog mleka
gostoprимljiv i širok kao moje prostitutke plantne.
Zastaću negde uz most da budem vrtlog reka
i ljubavnik oštrog šljunka primoranog na dubine.

Biću na svakoj udici i boleće me svi lengeri na keju
Pucaće zemljane cevi kad napnem slabine tečne
Navreću sav od kiša i imaću svaku strehu
i vajuću prozračne pesme sa tavanice krova

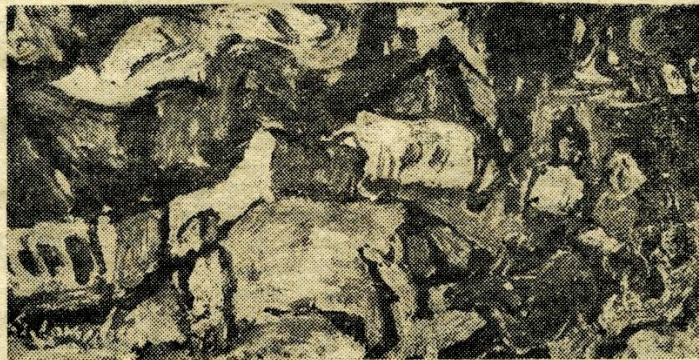

Istražen sam pesmom i kopačem
i prinesem borama na hadžiluk dug.
Presamićen preko duge, a ženama smlaćen
hoću drsko nebo da budem namćor plug.

Zapušten sam rudnik siv od obećanja
proklet dubinom da večno nosim hlad.
Gajim ludo stenje za jutarnja klanja
kad predje svaki prst u jedan oktopad.

Stanem za propet oblik željan da liči na mene
i razgovor pušta korak niz zasićen sudbinski put.
Uzmem srce zemlji, poklonim ljudima teme
i rasporim vijorast bor mladima podignut.

Stanislav STEFANOVIĆ

OBAVEŠTAVAMO NAŠE CITAOCE,
DA JE REDAKCIJA KONAČNO REŠI-
LA TEHNIČKA PITANJA I DA ĆE OD
SADA IZLAZITI REDOVNO. LIST ĆE
IZLAZITI SREDINOM MESECA NA
FORMATU „DNEVNIKA“ I POVEĆA-
NIM BROJEM STRANICA